

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 22 NOVEMBER 2020

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

FALSCHER WELT, DIR TRAU ICH NICHT BWV 52

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSCANTORIJ.NL

Orgelspel **Aus tiefer Not schrei ich zu dir BWV 686 J.S.Bach (1685-1750)**

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God,
Vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven,
Door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 31

1 Cantorij

Psalm 31

LvdK

b: A.C. den Besten
m: Loys Bourgeois 1551

1. Op U ver-trouw ik, HEER der he-ren,
Gij die mijn sterk-te zijt.
Om uw ge-rech-tig-heid
wil nim-mer mij de rug toe-ke-ren.
Be-toon mij uw na-bij-heid
en stel mij in uw vrij-heid.

2 Cantorij

Hoor toch mijn roepen, hoor mijn klagen,
snel mij te hulp, o God,
maak niet uw knecht ten spot.
De vijand dreigt en legt zijn lagen,
wees mij dan, Gij geduchte,
een burcht om in te vluchten.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing Mattheus 22, vers 15-22

Debat met farizeeën, herodianen en sadduceeën

15 Nu trokken de farizeeën zich terug om zich erop te beraden hoe ze hem met een uitspraak in de val konden lokken. 16 Ze stuurden enkele van hun leerlingen samen met een aantal herodianen naar hem toe, met de vraag: 'Meester, wij weten dat u oprecht bent en in alle oprechtheid onderricht geeft over de weg van God. We weten dat u zich aan niemand iets gelegen laat liggen, u kijkt immers niemand naar de ogen. 17 Zeg ons daarom wat u vindt: is het toegestaan de keizer belasting te betalen of niet?' 18 Maar Jezus had hun boze opzet door en zei: 'Waarom stelt u me op de proef, huichelaars? 19 Laat me de belastingmunt zien.' Ze reikten hem een denarie aan. 20 Hij vroeg hun: 'Van wie is dit een afbeelding en van wie is het opschrift?' 21 Ze antwoordden: 'Van de keizer.' Daarop zei hij tegen hen: 'Geef dan wat van de keizer is aan de keizer, en geef aan God wat God toebehoort.' 22 Ze waren zeer verbaasd toen ze dit hoorden. Ze lieten hem staan en gingen weg.

Vertaling: De Nieuwe Bijbelvertaling

Overdenking

Inzameling der gaven

In de huidige situatie is er geen collecte voor kerk en diaconie tijdens deze cantatedienst. We hopen dat u thuis alsnog een bedrag wilt overmaken op rekeningnummer NL80 RABO 0160934613 ten name van College van Kerkrentmeesters Rotterdam-Centrum, onder vermelding van "collecte kerk en diaconie". Alvast hartelijk dank.

In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze cantatedienst verbonden kosten.

Orgelspel

1 Cantorij**Uit angst en nood stijgt mijn gebed**

LvdK Gezang 19

m: Wittenberg 1524

t: J. Wit

1. Uit angst en nood stijgt mijn ge - bed.
 O Heer, wil naar mij ho - ren!
 Wan-neer Gij op ons fa - len let,
 zijn wij, o God, ver - lo - ren.
 Maar in uw cin - de - loos ge - duld
 delgt Gij de men - se - lij - ke schuld
 en ze - gent die U vre - zen.

3 Cantorij

Hoop, Israël, op God de Heer
 die rijk is aan genade.
 Want Hij verlaat u nimmermeer,
 al kiest gij ook ten kwade.
 Hij leidt u door de woestenij
 en maakt gans Israël eens vrij
 van ongerechtigheden.

1. Sinfonia**2. Recitativ Sopraan**

Falsche Welt, dir traue ich nicht!
Hier muss ich unter Skorpionen
Und unter falschen Schlangen wohnen.
Dein Angesicht,
Das noch so freundlich ist,
Sinn auf ein heimliches Verderben:
Wenn Joab küsst,
So muss ein frommer Abner sterben.
Die Redlichkeit ist aus der Welt verbannt,
Die Falschheit hat sie fortgetrieben,
Nun ist die Heuchelei
An ihrer Stelle geblieben.
Der beste Freund ist ungetreu,
O jämmerlicher Stand!

3. Aria Sopraan

Immerhin, immerhin,
Wenn ich gleich verstoßen bin!
Ist die falsche Welt mein Feind,
O so bleibt doch Gott mein Freund,
Der es redlich mit mir meint.

4. Recitativ Sopraan

Gott ist getreu!
Er wird, er kann mich nicht verlassen;
Will mich die Welt und ihre Raserei
In ihre Schlingen fassen,
So steht mir seine Hilfe bei.
Auf seine Freundschaft will ich bauen
Und meine Seele, Geist und Sinn
Und alles, was ich bin,
Ihm anvertrauen.

5. Aria Sopraan

Ich halt es mit dem lieben Gott,
Die Welt mag nur alleine bleiben.
Gott mit mir, und ich mit Gott,
Also kann ich selber Spott
Mit den falschen Zungen treiben.

6. Koraal

**In dich hab ich gehoffet, Herr,
Hilf, dass ich nicht zuschanden werd,
Noch ewiglich zu Spotte!
Das bitt ich dich,
Erhalte mich
In deiner Treu, Herr Gotte!**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Zending en zegen

Inzameling der gaven

In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie ook pagina 8 van deze liturgie).

aan deze dienst werkten mee

Martha Bosch *sopraan*
Laurensantorij
Laurensorkest
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Bernard van Verschuer *voorganger*

volgende cantatedienst

zondag 20 december 2020, 19:00 uur

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Bereitet die Wege, bereitet die Bahn BWV 132

Nienke Oostenrijk *sopraan*
Tim Braithwaite *countertenor*
Arco Mandemaker *tenor*
Johan Vermeer *bas*
Laurensantorij
Laurensorkest
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Bernard van Verschuer *voorganger*

met **livestraem**

belangrijke mededeling

De Laurenscontorij is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften.

Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 4000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 15** per bezoeker nodig!

Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken?
Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurenscontorij te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het:

Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurenscontorij is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Falsche Welt, dir traue ich nicht BWV 52

Deze cantate werd voor het eerst uitgevoerd op 24 november 1726 en behoort tot de derde jaargang cantates van 1725-1727.

Bach maakt in deze jaargang vaak gebruik van eerder gecomponeerde instrumentale composities. Dat was ook het geval in *Gott soll allein mein Herze haben* BWV 169, de cantate die chronologisch aan BWV 52 voorafgaat (oktober 1726).

Ook in BWV 52 is weer sprake van een opmerkelijke compositie. Begon BWV 169 met een vitaal bruisend concert voor orgel en orkest (ontleend aan een instrumentaal concert voor hobo en orkest dat Bach later bewerkte voor clavecimbel en strijkers), dit maal opent de cantate met de oudste versie van het eerste Brandenburgs Concert. In deze sinfonia vertoont cantate BWV 52 een sterke overeenkomst met BWV 169.

Maar een nog treffender parallel vormen de beide libretto's.

tekst

De ons onbekende librettist schreef zijn tekst tegen de achtergrond van Matteüs 22, 15-22. Deze tekst gaat over de Farizeeën, die Jezus met hun uitspraak in de val proberen te lokken.

Het hele libretto wordt bepaald door de tegenstelling 'wereld – God'.

Het eerste recitatief tekent de wereld in buitengewoon wrange bewoordingen¹. In de daarop volgende aria wordt de wereld tegenover God geplaatst, 'Feind' (wereld) – 'Freund' (God). Het tweede recitatief vormt de keerzijde van het eerste recitatief: in plaats van 'Falsche Welt, dir traue ich nicht' horen we nu: 'Gott ist getreu! Er wird, er kann mich nicht verlassen'. De laatste aria werkt dit verder uit. De cantate besluit met het koraal *In dich hab ich gehoffet, Herr*, een versificatie van psalm 31 van Adam Reusner (1533).

De overeenkomst met het libretto van cantate BWV 169 zit 'm in de gedachte van de tegenstelling 'wereld – God'. In mijn toelichting bij BWV 169 heb ik enkele begrippen genoemd die voor deze tegenstelling zeer typerend zijn: 'hart', 'afwending van de wereld', 'unio mystica' (leven in mystieke eenwording met God). Het libretto van de cantate *Falsche Welt, dir traue ich nicht* beweegt zich in hetzelfde gedachteklimaat. Allerlei beelden, vergelijkingen en bijbelse verwijzingen worden te baat genomen om in zo scherp mogelijke contrasten de voosheid van het wereldse leven tegenover Gods betrouwbaarheid neer te zetten.

¹ Veelzeggend is de kernspreuk van de in de 18^e eeuw nog veel gelezen theoloog H. Müller (17^e eeuw): 'Quanto amarior mundus, tanto dulcior Jesus': hoe bitterder de wereld, des te zoeter is Jezus.

Enige bijbelkennis wordt daarbij kennelijk wel voorondersteld. Zo lezen we in het eerste recitatief: 'Wenn Joab küßt, so muß ein frommer Abner sterben': wanneer Joab Abner onder vier ogen wil spreken moet de arme man sterven. Joab was de legeraanvoerder van David, Abner de legeraanvoerder van Saul. David was woedend vanwege deze laffe moord (2 Samuel 3, 27). Misschien gebruikt de dichter in de cantatetekst het woord 'kus' als technische term voor 'verraad' (vergelijk de 'Judaskus').

De slang (in hetzelfde recitatief) heeft in de bijbelse en in de barokke literatuur als symbool zowel een positieve als een negatieve betekenis. Iedereen kent het beeld uit de medische wereld: de slang als beeld om onheil te bezweren. Als zodanig is het een erfenis uit het Jodendom: Mozes die in de woestijn een koperen slang maakt, en iedereen die door een slang gebeten was en er naar opkeek bleef in leven. Negatief is de paradijselijke slang, symbool van het duivelse en verleidelijke, inbegrip van het verderfelijke. Denk bijvoorbeeld aan de aria *Blute nur* uit de *Matthäus-Passion*:

Ach, ein Kind das du erzogen,
das an deiner Brust gesogen,
droht der Pfleger zu ermorden
denn es ist zur Schlange worden.

Het begrip 'Redelijkheid' (nog steeds in het eerste recitatief) betekent 'eerlijkheid' en staat tegenover valsheid en huichelarij.

In de laatste aria zegt de dichter dat in het vertrouwen op God de wereld de wereld gelaten kan worden en dat de gelovige de spot kan drijven met alle boze tongen.

muziek

sinfonia nr. 1

De cantate opent met het eerste deel van het eerste Brandenburgs Concert. In 1721 stuurde Bach aan de markgraaf van Brandenburg zijn *Six Concerts avec plusieurs instruments*. Bach had deze concerten geschreven voor de hofkapel van Köthen, waar hij van 1717 tot 1723 werkzaam was. 'Concert' duidt op een compositorisch principe waarbij verschillende groepen een dialoog met elkaar aangaan. De ongewoon grote bezetting van het eerste Brandenburgs Concert (2 hoorns, 3 hobo's, fagot en strijkers) is opmerkelijk. Misschien wijst het op een speciale gelegenheid, want hoorns maakten geen deel uit van de vaste bezetting van de hofkapel. Die hoorns zijn vooral opvallend door hun jachtmotieven. Zo noemt Bach ze ook in de partituur: 'Corni di Caccia', jachthoorns.

De eerste maten zijn meteen al overrompend door dit fanfare- of jachtmotief van de hoorns, die ritmisch bovendien totaal tegendraads hun eigen weg gaan. Wat een levensvreugde, spontaniteit en vitaliteit spreekt uit deze openingsmuziek voor een cantate met nota bene de titel 'Falsche Welt'.

recitatief nr. 2

Des te opmerkelijker is het eerste recitatief: met een paar voorlopig onopgeloste accoorden in het continuo bij de bizarre tekst wordt de feestelijke opening op zijn kop gezet en teniet gedaan, zo lijkt het.

aria nr. 3

De erop volgende aria (gespeeld door de strijkers, maar zonder de altviolen) wordt beheerst door korte motieven met een herkenbare ritmische structuur met veel rusten, zeg maar 'gaten'. Bach kiest hier het begrip 'verstoten zijn' als uitgangspunt voor een muzikale uitbeelding die een soort wegwerpgebaar suggereert. Het is denkbaar dat hij hier een bekende muzikaal-retorische stijlfiguur toepast, namelijk de 'Apocope', letterlijk 'afsnijden', 'weggooien'. Het is een tamelijk overheersend motief, zodat je je kunt afvragen of het (door de wereld) verstoten zijn de kern van de aria vormt. Dat lijkt muzikaal inderdaad het geval, alleen al door de A-B-A-vorm waardoor de laatste twee regels ('o so bleibt doch Gott mein Freund, der es redlich mit mir meint') onderbelicht blijven. Maar het woordje 'immerhin' – muzikaal herkenbaar aan het ritmische figuurtje van twee zestienden en een achtste – houdt de zaak toch in evenwicht, omdat het hoort bij 'o so bleibt doch Gott mein Freund': het betekent 'in elk geval', of 'nochtans' ('blijft God mijn vriend').

recitatief en aria nr. 4 en nr. 5

In het recitatief klinkt de omslag en wordt Gods trouw bezongen, met name in het laatste arioso.

De laatste aria, met een instrumentale bezetting van drie hobo's en continuo, is overwegend homofoon en heeft alle eigenschappen van de polonaise, een statige dans in driedelige maatsoort. Het dansante en voornamelijk karakter is de wereldlijke uitdrukking van de vreugde zich in God geborgen te weten. Wereldlijk, maar dan nu niet meer beladen met negatieve noties als huichelarij, valsheid et cetera, die we bij het begin van de cantate tegenkwamen.

koraal nr. 6

In het slotkoraal heeft Bach de tweede hoorn een eigen onafhankelijke stem gegeven (de overige instrumenten verdubbelen de vier vocale stemmen), zodat er een prachtige vijfstemmige zetting is ontstaan.

Barend Schuurman, *uit zijn boek 'Bachs cantates toen en nu'*

